

Helmut Rumpler, Peter Urbanitsch (ur.): DIE HABSBURGERMONARCHIE 1848–1918. Band IX/1. Von der Feudal-Agrarischen zur Bürgerlich-industriellen Gesellschaft; Teilband 1/1: Lebens- und Arbeitswelten in der industriellen Revolution. Teilband 1/2: Von der Stände- zur Klassengesellschaft, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2010, 2 XXIV + 1822 str.

Čeprav je obsežna zbirka *Habsburger Monarchie* nastala tudi zaradi navdušenja zgodovinarjev po padcu železne zavese, ki je zaživelo po desetletjih na pol zamrlega znanstvenega sodelovanja med zgodovinarji na eni in drugi njeni strani, predstavljajo najnovejša dela konsistenten pregled zgodovine Avstro-Ogrske monarhije. Predstavljeni deveti zvezek se osredotoča na rekonstrukcijo socialnih struktur in je sestavljen iz dveh delov: prvi del predstavljajo obsežni prispevki, drugi del pa natančno dodelane grafične in slikovne priloge.

Zaradi razvoja zgodovinske znanosti prihaja zvezek o socialnih strukturah relativno pozno, šele kot deveti zvezek, kar pa še zdaleč ne pomeni marginalnosti tematik, s katerimi se ukvarjajo avtorji v njem. Skladno z uveljavljenim načelom sledi izbiri uveljavljenih znanstvenikov, med katerimi seveda ne sme manjkati niti pisec temeljnega dela o socialni zgodovini Ernst Bruckmüller. Struktura zbornika do določene meje sledi postulatam E. Hobsbawma, kaj naj bi vsebovala klasična zgodovina socialnih struktur: demografski razvoj, transformacijo družbe (začeni s modernizacijo, industrializacijo, socialnimi gibanji in socialnim), družbene razrede in razvoj mest. Uredniki zbornika sicer zastopajo tudi stališče, da uporabijo sistematizacijo, na katero ne bo vplivala nobena idejna usmeritev in da bodo rdečo nit vseh prispevkov predstavljale strukturne spremembe v industrijski družbi v obdobju med leti 1850 in 1914. Zbornik sicer že s podnaslovom *Življenjski in delovni svetovi v industrijski revoluciji* namiguje na predstavitev v maniri zgodovine vsakdanjega življenja, ki izhaja ravno iz avstrijske historične šole, a so sami prispevki vsaj v prvem delu orientirani na preučevanje socialnih struktur s pomočjo kvantitativnih metod in preučevanja prava ter različnih diskurzov. Tako lahko rečemo, da so mnogi avtorji v veliki meri uporabljali zlasti diskurze in mentalitetni svet vodilnega socialnega in kulturnega okolja 19. stoletja – meščanstva. Med izrazito v meščansko kulturno okolje usmerjeno poglavje zagotovo sodi poglavje o začetkih modernega komunikacijskega in medijskega sveta. Do določene meje se analize socialnih in kulturnih svetov prepletajo tudi s splošno analizo političnih in pravnih razmer.

Fenomeni, ki so v prvem, veliko bolj splošnem delu predstavljeni zgolj v osnovnih konturah, so v drugem delu (*Od stanovske k razredni družbi*) tega obsežnega zbornika predstavljeni po posameznih političnih tvorbah in veliko bolj kot prvi del knjige usmerjeni v preučevanje vsakdana posameznih socialnih skupin, ki se iz stanovske prelevijo v razredno družbo. Že samo navajanje posameznih podpoglavij bi pomenilo pretirano naštevanje, zato lahko zapišemo, da se drugi zvezek omenjene knjige začne tam, kjer v prvem delu knjige ostane določen primanjkljaj – s preučevanjem kmečkega stanu. A zopet moramo zapisati, da je tudi večina druge knjige namenjena predstavitvi meščanskega kulturnega okolja, ki mu je namenjeno več kot sto strani, posebna pozornost je namenjena še določenim družbenim skupinam, ki so bile posebne tako zaradi svojega načina življenja kot zaradi svojega pravnega statusa: inteligenci, vojski, diplomatom, dvorni družbi in ura-

dništvu. V pregledu socialne zgodovine 19. stoletja pa seveda ne sme umanjkat niti socialno vprašanje, problem antisemitizma, spremembe v načinu življenja v vsakdanjiku. Ne nazadnje je v delu, sicer čisto na koncu tega obsežnega dela, pomemben metodološki prispevek o metodologiji preučevanja statističnih podatkov, vsekakor pomemben dodatek za vsakega preučevalca zgodovine 19. stoletja.

Habsburška monarhija predstavlja eno največjih multinacionalnih »držav« 19. stoletja, s svojimi raznolikostmi in neenakostmi v gospodarskem razvoju in posledično tudi v razvoju družbe. Res je, da se je socialni prelom zgodil po posameznih okoljih v različnih obdobjih in z različno hitrostjo. Največji problem pa določanju in iskanju sprememb zagotovo predstavljajo osnovni statistični podatki makro obsega, ki niso niti zbrani na enem mestu, niti niso predstavljeni na osnovi enotne metodologije pridobivanja, niti preračunavanja in analize podatkov. A kljub temu so vsi avtorji sledili osnovnemu načelu, da se zgodovino socialnih struktur lahko piše s pomočjo kvantitativnih metod. In pri tem ne padajo v statistične ekstreme »histoire serielle«.

Čeprav prispevki v knjigi predstavljajo konsistenten pregled zgodovine posameznih delov Habsburške monarhije, je iz nje zelo jasno razvidno, katere tematike so bolj raziskane: v prispevku o podeželskem in mestnem družinskem življenju (ločenim na meščanski in delavski način življenja ter samske ljudi) nam avtor posreduje številne informacije, ki izhajajo iz preučevanja socialnih struktur in preučevanja dednega in poročnega prava različnih »eko-tipov«, ki vplivajo na različne tipe podeželskih družin, čeprav so določeni tipi bolj značilni za določene dele monarhije, zato se te natančnejše podelitve drži tudi avtor dela. Neenakost in pomanjkljivost pa predstavlja popolna odsotnost predstavitve mentalitetnega sveta podeželskega prebivalstva, čeprav je po drugi strani mentalitetni svet meščanstva predstavljen precej izčrpno. Navkljub tovrstnim pomanjkljivostim pa kljub vsemu predstavlja monografija zbir zelo pomembnih kvantitativnih in kvalitativnih informacij, ki predstavljajo temelj za vse študije, ki se ukvarjajo s historično demografijo, zgodovino vsakdanjega življenja, zgodovino spolov in druge. Tako recimo čisto po naključju in brez posebnega poudarka avtor sicer zelo enostransko – in samo s preučevanjem moškega dela samskega prebivalstva – dokaže, da v 19. stoletju niso ostajale samske samo ženske, ampak v zelo velikem deležu tudi moški. Vendar pa so bili prostori dela in

preživetja moških drugačni od prostorov preživetja žensk. Tako sicer ne moremo ovreči teorije o feminizaciji poselskih služb v 19. stoletju, zagotovo pa ne moremo govoriti o večjem deležu neporočenih žensk, ki so bile v feministični terminologiji »zapisane« celibatu. Prav temu je namenjeno celo poglavje knjige, ki se zaključí z verskimi razlikami znotraj monarhije, različnim kulturnim svetovom in načinom življenja, ki ga je določala verska pripadnost, ki je tako kot spolna pripadnost pogosto odvisna od pripadnosti določenemu socialnemu in kulturnemu okolju. Tako je v preučevanju položaja spolov, zlasti položaja žensk, poudarek namenjen meščanskemu pogledu (npr. spol in narod, spol in pravni red, radikalizacija in politizacija spolnih vlog v modernem intelektualnem diskurzu), pa je vendar večina prispevka namenjena ideologiji odnosov do spolov, realnosti pa se avtor dotika zlasti z nizanem kvantitativnih podatkov. Naključno, a ravno predzadnji prispevek nadvse uspešno predstavi, kako so bili moški svetovi zaradi pomembnosti moškega v ideologiji meščanstva kot vodilne kulture 19. stoletja prej opazni kot ženske. Druge precej pomembne teme niso najboljše ločene, med tematikami, ki sicer sodijo v poglavje o verskem vplivu na vsakdanje prakse, je recimo tudi poglavje o življenju v samostanih in skrbi za verski podmladek, ki sta izredno pomembni tematiki, a bi nemara zahtevali nekoliko drugačen naslov prispevka. Prav tako v okvir te analize sodi vprašanje o dobrodelnosti, ki bi glede na razvoj socialne politike v 2. polovici 19. stoletja potrebovala posebno obravnavo, ki ne bi bila združena zgolj v poglavje o verskih, socialnih in kulturnih praksah, saj pri bralcu nehote ustvarja določene, tudi napačne povezave.

In kot ugotavljajo avtorji v zaključku, navkljub že skoraj nepregledni množici del, ki se ukvarjajo s socialnim in kulturnim okoljem meščanstva in plemstva, z njihovim političnim vplivom in njihovo meščansko močjo, je socialna zgodovina 19. stoletja še vedno zgodovina otrok in mladih, ki po večini živijo v kmečkem okolju. Zato je treba temu segmentu prebivalstva, ki sicer počasi razpada in se spreminja, posvetiti ravno toliko pozornosti kot zgodovini meščanstva ali delavskega gibanja. In kljub poplavi virov, na podlagi katerih se lahko piše zgodovina 19. stoletja v primerjavi s stoletji pred tem, je prav ta segment prebivalstva skoraj popolnoma zanemarjen, lahko bi rekli, da zgodovine 19. stoletja ne pišejo zmagovalci, ampak intelektualci. In ti dostopajo do tega dela prebivalstva polni stereotipov in moralnih in intelektualnih predsodkov. Svoje pa naredi še kulturno okolje, ki zagotovo poleg politike določa odločitev posameznikov, da se odločijo za določene raziskave, zlasti tiste, katerih rezultati niso vidni takoj in do katerih se je treba posebej prebiti.

In čeprav se določene tematike v posameznih prispevkih podvajajo, so predstavljene v vsakem od prispevkov smiselno. Knjiga navkljub nekaterim drobnim napakam, ki so posledica jezikovnih zaprek med posameznimi deli monarhije in je včasih sodelovanje zaradi njih velika ovira, recimo trditvi, da v Istri bratovščine niso bile ukinjene (str. 763), predstavlja temeljni pripomoček za preučevanje zgodovine (Habsburške) avstrijske oziroma Avstro-Ogrske monarhije. Zagotovo lahko rečemo, da pregled tematik predstavlja temeljne postulate gospodarske in družbene zgodovine Habsburške monarhije, ki je glede na dostopnost določenih tematik nekoliko dopolnjena tudi z elementi iz vsakdanjega življenja.

Dragica Čeč